

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

- Book:** Сборник с доклади от юбилейната международна научна конференция „Рискове пред етнорелигиозния мир в контекста на националната и международната сигурност в Югоизточна и Централна Европа“. Том 1
Collection of reports from the jubilee international scientific conference "Risks to ethno-religious peace in the context of national and international security in South-East and Central Europe". Vol. 1
- Location:** Bulgaria
- Author(s):** Mihail Stoyanov Mirchev
- Title:** Етнодемографска стратификация в България – динамика от далечната 1986 до близката 2019 и новото малцинство от бежанци през 2023 г. Рискове и предизвикателства пред националната сигурност
Etno-demographic stratification in Bulgaria – the dynamics from distant 1986 to close 2019 and the new refugees minority in current 2023. Risks and challenges to the national security
- URL:** <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=1211981>

**ЕТНОДЕМОГРАФСКА СТРАТИФИКАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ –
ДИНАМИКА ОТ ДАЛЕЧНАТА 1986 ДО БЛИЗКАТА 2019
И НОВОТО МАЛЦИНСТВО ОТ БЕЖАНЦИ ПРЕЗ 2023 Г. РИСКОВЕ
И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ**

проф. д.с.н. Михаил Мирчев
Университет за национално и световно стопанство – София

**ETNO-DEMOGRAPHIC STRATIFICATION IN BULGARIA –
THE DYNAMICS FROM DISTANT 1986 TO CLOSE 2019
AND THE NEW REFUGEES MINORITY IN CURRENT 2023.
RISKS AND CHALLENGES TO THE NATIONAL SECURITY**

Prof. Mihail Mirchev, DSS
University of National and World Economy – Sofia

Abstract: *The paper presents own empirical data of national representative surveys, valid for current resident population within Bulgaria, aged 18-70, conducted by Agency ASSA-M with comparable samples. It focuses the stratification pyramid of Bulgarian population and its shifts from 1986 – the end of the „developed socialism“ epoch, through transitory 2001-2011 decade, up to 2019. The paper discusses the civil effect in the stratification profile in four focal points – in 2001 after the so called „Transition“ (1989-1999), that was the First Transition from socialism to liberal capitalism; in 2011 after the social optimism decade regarding Bulgaria’s accession to the EU – that is the Second Transition (2007); in 2019, that where 5 years after the time of Third Transition (2014-2017), that was the time of total mafiatization of the State and Government – as a substance that was the return to the model of one party and one political leather domination, in the state and manifestations of new feudalism and authoritarianism. The macro-range of the shifts in the system of the Bulgarian society, which resulted in a sharply changed stratification profile and society’s civil model is characterized. It is not only about the Base of the society, but also about the complete reconstruction in the society’s Superstructure, of the new ideological dogma and political correctness in the state. It is also about the abrupt and radical relocation of Bulgaria from East to West in its global positioning as a country and Bulgarian nation. All is analyzed as inner social and societal, state and institutional environment of civil uncertainty and national security problem. As a base of increased risk of illegal Arab-Muslim immigration from 2014 up to now, the aggregation of risky mass of eastern „refugees“ in Bulgaria and their sitting here as a new „national minority“ which doubles and triples the problems of Bulgarian national security.*

Key words: *national representative survey; stratification pyramid and profiles; transition; social polarization; macro-range analyses; Social model; socialism; neoliberal capitalism; Globalization; Arabic-Islamic refugees; Arab-Muslim immigration; new risky minority; first transition in Bulgaria; second EU transition; third transition; new feudalism; new authoritarianism; digitalization; social integration; unnecessary population; ghettos; ethno-religious enclaves; gray areas; extraterritorial areas; twilight zones*

Методическо въведение

Анализът представя емпирични данни в динамичен ред от 1986 до 2019 г. от национални представителни емпирични изследвания, валидни за населението вътре в България, на възраст от 18 до 70 години. Изследванията са проведени по инициатива, с авторска методика, анализ и интерпретация на данните от проф. Мирчев чрез Агенция „АССА-М“. Извадките са съпоставими, при всяко от изследванията броят на респондентите са над 2500.

Постигнатата представителност е контролирана чрез 7 социално-демографски характеристики. Емпиричните данни са претегляни по вид населено място, степен на образование, възрастова група, етнонародностна общност. Методът на регистрация е „лице-в-лице стандартизирано интервю“, в дома на респондента, чрез въпросник от типа „омнибус“.

Използван е авторски емпиричен **индикатор с 10 степени за самооценка** от страна на всеки респондент – относно личното място и позиция в стратификационната пирамида на обществото. Индикаторът е по аналогия с „децилната скала“ на GINI coefficient (index, ratio).

Динамичният ред от данни за промени в гражданската пирамида завършва с изследванията от 2019 г. Нямаме съответно изследване през следващите години – 2020 – 2023, но според нашата експертна оценка и по косвени статистически и социологически емпирични данни се придържахме към хипотезата, че регистрираният през 2019 стратификационен профил на гражданската пирамида не се е променил съществено до 2023 г.

Единственият **нов компонент е масата на усядащи в България арабско-ислямски бежанци** в качеството им на ново етнонародностно и религиозно малцинство, със силна мотивираност да не се интегрират, а да се **обособяват в свои сегрегирани „сиви зони“** на етнически гета и религиозни анклави.

Тук е важно да поясним термините „сиви зони“ и „екстратериториални зони“, или т.нар. „зони на здрача“. Това са синонимни социологически и политологически термини с изключителна значимост.

„Сивите зони“ са обособени квартали, понякога селища, в които държавните и публичните институции трудно влизат, трудно вършат интегрираща работа, трудно въвеждат законов ред. Там те трудно ловят престъпници, трудно проследяват движение на рискови групи и хора, трудно арестуват незаконни мигранти, трудно заставят обявени за издирване. **„Сивите зони“ са микропространство, в което живее обособено микрообщество, отделено от голямото общество.** Освен това то живее и в някакво си **свое историческо време, със съответни ценности и смислови кодове** – често това време цивилизационно е съответно на далечни предишни десетилетия и дори на столетия.

У нас досега такива зони са познати преди всичко като цигански/ромски гета. Сега вероятно в такива гета живеят около 30 – 40% от българските цигани/роми. Имаме и други „сиви/екстратериториални зони“, напр. в родопски и кърджалийски села, в които в хлебарницата ти отказват хляб, ако не си го поискаш на турски език. В малко по-широк смисъл такива зони са конкретни общини, в които работа се дава на хора на етнорелигиозен принцип и така там българите православни са в режим на етноизтласкване.

Всичко това е свързано с един крайно интересен западен автор – Ален Менк, който преди 30 години ясно пише за тези неща. Книгата му е за т.нар. „*Ново Средновековие*“, тя е за **сриването на легитимния принцип на властта** и демокрацията и преминаването към брутален принцип на сила и примитивизъм в съвременното ни. Книгата е за **триумфа на „зони на здрача**, в които живеят общности извън всяка законна власт. Книгата е за мафиите във и чрез тези зони, в които те вече не са някакъв изживяващ времето си архаизъм, а стават **„процфтяваща социална форма“**. И всичкото това е свързано с **пропадане на общественния разум** до най-ниско стъпало на разумност и цивилизованост [4: 731-753; 731 – 733; 736 – 745; 745 – 748].

Говорейки за тези обективни обществени процеси, застрашаващи съвременните европейски нации (вниманието е преди всичко към Франция), Менк дава своя

политическа препоръка и очакване от властите: „Лозунгът е да се **изпреварва, изпреварва, изпреварва**. (...) Това е единственият начин да се **преминава от битов песимизъм** към единствената форма на песимизъм, която е ценна от морална гледна точка, – **активния песимизъм**. (...) А тук, опирайки се на Макс Вебер, важното е в еднаква степен да се опираме както на **етиката на убеждаването**, така и на **етиката на отговорността**“ [4: 753].

За жалост, в тази сфера вместо изпреварване десетилетия се правеше точно обратното – при това като общоевропейска политика. За това ясно и категорично говори Ориана Фалачи (1929 – 2006), която в своя активен песимизъм дори изобрети предупредяващия и стряскащ термин „ЕврАбия“ като ново име на Европа, ако не се спрем по този път.¹ Ангела Меркел през 2014 г. по същество не направи нищо ново – тя просто продължи и ускори процеса с милиони всяка следваща година.

Тук е мястото да се запитаме защо сред арабските бежанци след 2014 г. **не преобладават християните**, защо ние (специално България) диференцирано не помагаме на християните, идващи от военни и размирни арабски зони. Защо за това не се говори в публичното пространство – не се обсъжда дори като възможност, след като тези християни бежанци бягат от две неща: *първо*, от войната и бедствията ѝ; но и *второ*, от ислямистки репресии над тях като християни в техните държави. Става дума за християнски общности от Сирия и други арабски държави – тамошни християни биха мигрирали към нас като при християни. Така те тук по линия на религията и ценностите биха имали мост за интегриране. Така рисковият потенциал за нас тук би се намалил наполовина – поне по линия на възможното религиозно единство с верски мост за интегриране сред народа ни, в обществото и държавата ни.

Какви са ОГРАНИЧЕНИЯТА в този цикъл от емпирични изследвания?

Преди всичко боравим с данни от социологическо изследване – **респондентите субективно позиционират себе си в стратификационната пирамида**. Несъмнено при това става някакво изместване спрямо една обективна и строго описана количествена статистическа картина за визираните стратификационни профили от 1986 до 2019 г. Поради това считаме, че тук процентите на отделните прослойки по етажите на пирамидата могат да се дискутират като частично отместени нагоре или надолу. Но по-важното е очертаването на трендовете през визирания близо 40-годишен период – тенденциите в масовото гражданско **усещане за подобряване или влошаване на жизнените условия, на обществената среда**.

Според нас не по-малко важно от статистическата обективна прецизност е какъв е гражданският **субективен отклик и ефект в самооценката** – усещането и преценката за увеличаване или свиване на степента на благоденствие, за удържане на добър социален статут и вертикална мобилност нагоре по етажите в пирамидата, или обратно – усещане за пропадане надолу по етажите на пирамидата, за нежелано въвлечане в спирала на обедняване и бедност, на загуба на социални възможности и перспектива, на загуба на оптимизъм и мотивираност за труд и борбеност. По същество нашите данни представят обективната тенденция и динамика в обществената промяна, но **интериоризирана в човешки възприятия, в гражданско усещане, в субективно идентифициране** с по-високи или с по-ниски етажи в пирамидата.

¹ Фундаменталните репортажи, интервюта и книга на **Ориана Фалачи** са много. Заслужава си всичко да се прочете и да се запомня. Но тук следва да отделим преди всичко [15]. Книгата е мъничка, само 176 с., но е толкова красноречива относно съдбата на нашата християнска европейска цивилизация в условията на, първо, предизвиканото, но и второ, обективно неминуемото преселение на народите към богата Европа.

Друга важна специфика на анализа тук е, че когато говорим за арабско-ислямска имиграция от 2014 насам, визираме преди всичко онези, които влизат в България и Европа по незаконен и криминален начин – не чрез граничните КПП, нелегално преминавайки държавната граница и рушейки съоръженията на нея; не чрез лични документи и легитимация, а анонимно, само по лична декларация какви са и откъде са; без дипломи за образование и професия, а само в очакване да бъдат издържани; както и с подозрителна полава и възрастова структура, видимо доминиране на младите мъже, без семейства, без жени и деца с тях.

За този контингент арабско-ислямска имиграция, легитимиращи се като „бежанци“, не разполагаме със собствени данни от представителни емпирични изследвания. За количеството, както и за качествените характеристики на тези групи и натрупващи се общности съдим по косвени данни, по експертни анализи, по журналистически репортажи и разследвания, по публични заявления на представители на държавните и граничните власти.

ПРЕДМЕТ на анализа е **как се модифицира гражданската стратификационна пирамида** в България през периода от 1986 – това е краят на т.нар. „развит социализъм“ у нас, после през времето на системните промени и първите ефекти в десетилетието на асоцииране към ЕС – 2001 – 2011, стигайки до 2019 – ситуацията пред Ковид-19 кризата от 2020 и преди следващата политическата криза от 2021 г. насам.

През 2001 г. се регистрира **реалният граждански ефект след края на т.нар. „Преход“ („Първият преход“ от 1989 – 1999)** – системната трансформация на всички сфери и институции в обществото от предишния „социализъм-комунизъм“ към „либералнодемократичен капитализъм“ от англосаксонски и евро-атлантически тип. Става дума за **паралелни и вплетени същности трансформации** – и в икономиката и политиката, и в религията и етническите малцинства, и в медиите и културата, и в начина на живот и семейството, и в демографската и народностна ситуация като цяло.

През 2011 г. се регистрира гражданският ефект от годините на оптимизъм преди асоциирането към ЕС (2007), както и от първите години на членство. Това аз наричам **„Втори преход“ (2004 – 2007)**. Той отново е системен, променящ нещата във всички основни сфери на обществото и държавата, променящ усещането за време, ценностите и смисловите ориентири на хората. Това бе десетилетие на **масово гражданско усещане за модернизирание** на страната и начина на живот в България, за отворена мобилност към Европа, за отпушване на предприемчивостта у българите. За жалост, това отново бе запушено и прекършено поради световната криза от средата на 2009 г. в България – тогава ние тук, без да го желаем, поехме вълната от световната финансова и икономическа криза, започнала в САЩ и Запада година по-рано. През 2011 г. вече ясно се вижда гражданският мащаб на **прекършен оптимизъм и новото разминаване** с розовите очаквания.

През 2019 г. се откроява гражданският ефект в стратификационната пирамида след **„Третия преход“ (2014 – 2017)** – тогава отново се върнахме към **политическа доминация на една партия и един господстващ политически лидер** (ГЕРБ и Бойко Борисов) в парламентарната, правителствената и съдебната власт, още и в четвъртата власт на масовите медии. Но по-важното е, че тогава държавата бе **тотално олигархизирана и мафиотизирана, а корупцията бе изведена до ранг на принцип при функциониране** на държавни институции и обществени администрации. Вследствие на всичко това набра скорост и географски мащаб тенденцията към феодализиране, към централен авторитаризъм и местно господарстване.

В това поле ГЕРБ си сътрудничеса и разпределяше територии на господство с етнотурската партия ДПС – те си направиха **властови картел**, официално ДПС бе

в опозиция на ГЕРБ, но реално бе в добре изградено бизнес сътрудничество и политическо договаряне. Едва през 2023 г. това вече стана официално в парламента, в подкрепа на правителството на „Сглобката“ и „Некоалицията“.

В средата на периода между 2011 и 2019, през 2014 г., се разгърна и **масово арабско-ислямско преселение към Европа**. Основно потоците „бежанци“ само преминаваха през България, но рисково голяма маса оставаше и тук – поне се формираха устойчиви схеми за влизане, преминаване и оставане. Всичко това тогава бе само едно от лицата на тоталното държавно мафиотизиране при правителството „Борисов-3“. То се правеше откровенно на ниво вицепремиер (2017 – 2018) въпреки медийните скандали и уличаване в „каналджийство“. Практическото следствие – новите рискове за дебалансиране на националната ни сигурност, в онези години станаха удвоени и ясно демонстрирани. Новата незаконна имиграция през и във България се надстрои над традиционните ни проблеми с някои екстремни вътрешни малцинства.

По новите рискове през онези години се говореше откровенно в българските медии. Например в сутрешния блок на БТВ аз и колегата проф. Михаил Константинов няколко пъти в прав текст обяснявахме (през 2014 – 2015 г.), че тази уж бежанска имиграция се използва за внасяне в нашите държави на младежки боеспособни групи и мрежи. Алармирахме, че самото влизане в страната е незаконно и криминално и срещу това органите на държавата би следвало да имат адекватно действие, охраняващо сигурността на народа и страната ни. После това експертно говорене бе медийно приглушено и едва сега, през 2023, отново му дойде времето – отваря се простор за нормален анализ и за публично експертно алармиране на властта. Просто реалностите вече надделяха над идеологията и започва медийно да се говори истината за реалностите. Пример и стимул ни дават правителства, като това в Швеция, които след доста години ослушване започват да говорят онова, за което предупреждаваха Ориана Фалачи или Ален Менк и немалко други анализатори.

Пресата на Времето над балансираната гражданска пирамида, която преди имаше България

Като цяло може да се каже, че в резултат от наложените отвън и подклаждани отвътре системни трансформации (реформи) във всички сфери на системата на обществото в България от края на 80-те години до сегашната 2023 в страната се разви закономерен и кумулиращ се процес:

първо, на ускорена и болезнена **социална диференциация** – на преден план излязоха различията и всякакви взаимни противопоставяния, а не единството и възможно съединяване, не хоризонт за гражданска и културна кохезия. Това ставаше реално, обратно на европейските декларации и уж политики към „социална кохезия“;

после, на съответно социалнокласово, професионалносъсловни и етнонационално **поляризиране** – т.е. екстремно раздалечаване и противопоставяне между свръхбогатство и мизерстваща бедност, между привилегировано образовани и изпадащи в крайна неграмотност и културна нищета. Наред с това поляризиране, и нахъсване към взаимна агресивност между българско национално мнозинство и някои изглеждат особено рискови малцинства и техни субобщности. При това **социалните проблеми и разделения се удвояха като тежест**. Доколкото често **бяха етнизирани**, пропагандата обича да ги представя основно като малцинствени, а масовата психика лесно се улавя на такава въдица;

накрая, като субективна надстройка над обективното социално диференциране и екстремно поляризиране все повече виждахме **нежелано и рисково етнорелигиозно сегрегиране** в обширни райони от страната, в селища и райони с партийно и

гражданско доминиране на т.нар. „национално малцинство“⁴. Като такава досега у нас преди всичко бе визирано познатото ни „турско-ислямско“ малцинство в България, с мощната и самонадеяната си партия, която още през 1990 г. бе създадена върху прокламирана верско-ислямска и етнонародностно турска идентичност.

Арабско-ислямските бежанци от 2014 г. насам по същество **добавят подобен тип ново малцинство** (с бежанци имигранти от Сирия и Ирак, Палестина и Мароко, Афганистан и Пакистан). Това внасяно и идващо тук ново малцинство е видимо с **критично ниска и трудносъвместима** с нашите условия образование, с принципно различна семейна и родителска, полова и общностна култура, както и с доминиращо нежелание и съпротива да се приобщава и интегрира към езика и културата у нас.

Това ново малцинство има потенциал да се консолидира като още едно и далеч **по-радикално „национално малцинство“**, като нова самосегрегираща се радикална етнодиаспора на чужди ни народи и държави, а от тук до преки опасности за нашата национална сигурност крачката е само една. Западните държави вече имат своя горчив опит, можем да погледнем какво става през последните месеци в свръхлиберална държава като Швеция.²

Премиерът там вече открито и откровено говори за **провал на опитите за интегриране на новопристигналите**, за досегашна тяхна политическа наивност. В. „Гардиън“ обобщава (октомври 2023), че днес вече **„посещението в Швеция е като посещение в мрачното бъдеще“** на наивна и приемаща Европа. В това поле на преоценка настоящата 2023 г. е наистина отрезвяваща и преобръщаща имиграционната политика на Ангела Меркел. Вече се признава, че има мощна и пряка заплаха срещу националната сигурност и сигурността на гражданите в приемащите европейски държави.

Нека отново да подчертаем, че като цяло в Европа вместо повишаване на **социалната кохезия** съгласно европейските идеологеми и демонстративни политики, вместо отстояване и нарастване на социално-културната **взаимна толерантност и търпимост** съгласно догматиката на мултикултурализма и политиките на Melting Pot на практика виждаме, че се разгърна обратен граждански процес. Същото стана и тук в България. Става дума за обратен социален и граждански процес към **раздалечаване и взаимна враждебност**, към всякакви форми на **групов егонизъм в откровена вреда на други** класи и съсловия, на други културни общности и достойнство, на други идеологически полета, на други морални и ценностни идентичности. Обективно в житейското битие, както и субективно в социалното мислене и гражданското съзнание, не само че бяха **изострени досегашни** взаимни стигми и враждебности, но и бяха **формирани множество допълнителни** разделителни линии и нови взаимни стигматизации³, съответната недоброжелателност и враждебност.

Всички те, сега оплетени в едно травматично кълбо от взаимни обвинения и обиди, бяха **подклаждани от медиите и пропагандата**, както и от налагания ни nihilизъм и злоба спрямо предишното уж „комунистическо“ общество, още и чрез 34-годишна каскада от излъгани надежди и практически развенчани утопични наивности. Това травматично кълбо от пропаганда и объркани представи действаше и действа в посока не към интегриране в обществото, а обратно – към неговото **социално дезинтегриране, към разкъсване на социалните връзки и толерантност**,

² В Швеция премиерът Улф Кристенсон заяви необходимост да се промени законът, така че да се развържат ръцете на **армията в борбата с виесената** от бежанците ислямисти несигурност и насилие – катастрофално са нараснали бандитските убийства с ножове и пистолети, имат шеметен брой бомбени атентати. Става дума за вълна на публично насилие, „подобно на **тероризъм**“. Само през 2022 г. е имало предотвратени 100 подготовки и още 100 реализирани бомбени атентата, 390 стрелби с много убити, зачестяващи ислямистки бунтове и жестоки размирици.

³ По въпроса за **феномените на стигмата** в съвременното западно и българско общество вж. изключително актуалния социалнопсихологичен анализ във [1].

към високи емоционални нива на взаимна гражданска подозрителност и враждебност.

Във всичко това **ролята на медиите и пропагандата** не бива да се подценява. Знаем силата им според макромодела за системата на обществото на Карл Маркс (1858 – 1867). Те са ключово звено в т.нар. „надстройка“ в обществената система (Superstructure). Тя е ценностна и мисловна, идеологическа и религиозна, политическа и властова, медийна и образна, ценностна и смислова. В случая тя **разболява** атмосферата в обществото и **обезсилва** институциите и държавността. Тя превръща **обективния класов антагонизъм в труднопоносима враждебност** между богати и бедни, между привилегирани и дискриминирани, между висока и ниска класа, между интегрирани и маргинални, между социализирани и антисоциални, както и между национално ядро и амбициозни малцинства (досегашни и нови).

В една такава вътрешна обстановка лесно се **промъкват и усядат външни** чужди и враждебни на нас общности, народности със специфична култура и ценности. Те **използват времето, влизат в пространството ни**, опитват се да подменят наши традиционни и **изконни ценности**, да изместват **житейския ни смисъл** и да го подменят с някакъв свой.

Тук въвеждам и нататък методологически използвам концепцията и понятието „**хронотоп**“ („социален хронотоп“), което има голям аналитичен потенциал в социологията и в системния анализ на обществените отношения и на човешкия живот. Става дума за същностна **време-пространствена характеристика** на всеки граждански и обществен процес.

В методологическата структура добавяме още два същностни компонента – **ценностите**, чрез които обществото социализира и интегрира индивида, както и **смисъла**, чрез който отделната личност действа мотивирано и пълноценно не само за себе си, но и за хората и обществото, към които принадлежи и сред които живее. Така методологията на хронотопа тук се използва не опростено с два, а обогатено с четири компонента.

Понятието и концепцията за „хронотопа“ дължим на **Алексей Ухтомский** (1875 – 1942) във физиологията (теория за доминантата) и след него на **Михаил Бахтин** (1895 – 1975) в литературознанието. Те са обосновани, развити и използвани в неговите **литературни анализи и критика**, в търсенето на **полифония** (многогласие и разногласие) в романите. След него понятието е възприето и използвано в полето на **западната социология**, а наскоро то се утвърждава и в руската социология. У нас Бахтин е познат автор, а „хронотоп“ е уважавано понятие във **феноменологичното** социологическо направление и парадигма.

В парадигмата на **холистичната системна социология**, както и при **същностен обществен анализ**, хронотопа в България виждаме в приносната авторска книга на Катя Михайлова *„Интелектуалците в антиинтелектуална ситуация“* от началото на 2023 [11: 127 – 147].

Визираната нова арабско-ислямска имиграция след 2014 г. използва времето ни, влиза в пространството ни, виждаме мнозинството им, което не приема традиционни и основни ценности на цивилизацията ни, а и проявява амбиция да се подмени нашият смислов код на лично и семейно, идейно и мисловно, общностно и обществено живее.

При това нека не забравяме, че и без външните фактори тук в България вече 34 години се **натрупва взаимно гражданско разделяне**, сегрегиране и назряване на враждебност. Натрупва се до степен на прояви на гражданска нетърпимост, както и на трудност държавата да овладява такива опасни процеси. И точно в такова време тук, в на-

шето обществено и културно пространство, сред нашия ценностен хаос и дезориентация, идват незаконните арабско-ислямски бежанци – все още в малко количество, но вече 10 години сме под пряката заплаха от огромна вълна, която да бъде пусната към нас – досега измервахме с няколко десетки хиляди, а заплахата е за стотици хиляди.

Идват незаконно преминаващи държавната ни граница. После чрез няколко криминално-корупционни схеми се придвижват из страната, стигат до центъра на София, приютяват ги в и без това „сиви зони“ на етнически гета, опитват се да се концентрират в свои етнорелигиозни анклави.

Критичният потенциал на така внасяните и идващи в България арабско-ислямски общности се **удвоява и утроява**. За радост у нас още няма серийни бомбени атентати и стрелби като в Швеция, но сме на прага и това вече би следвало ясно да се изговаря по примера на поне десетина западни държави от ЕС, а след това и да се предприемат от службите и органите на сигурността съответни сериозни мерки с действени средства.

Говорим все за това как през тези десетина години на внос на „бежанци“ в България **социалното и културното, религиозното и етническото така или иначе се превръщат в политическо**. А вече е време политическото да заговори ясно и честно по тази проблематика и да стане съответно в действията си и адекватно в държавническите си цели на обществените реалности. Не е нужно да стигаме до критична ситуация като в Швеция, глупаво е да сме политически наивни като тях. Вярвам, че нашите служби и органи за сигурност имат готовност и решимост за ефективно действие. Само би следвало да им се развърже устата, а след това и ръцете, както се опитват едва сега да направят в Швеция.

Говорим за проблематика в **полето на гражданско сегрегиране и бариери** пред интегрирането на досегашни маргинални малцинства у нас, а сега вече и на навлизащи тук нови малцинства с **чужда култура и ценностна традиция, а често и несъвместими с нашия цивилизационен модел** на семейство и родителство, на раждаемост и еманципираност на жената, на права на децата и младите, както и на религиозна толерантност и желание на външните да се интегрират към българите и българското в България.⁴

Говорим преди всичко за новото етнонародностно и ислямско малцинство, което идва и се натрупва у нас под алибито на арабски бежанци от 2014 насам. Освен всички други рискови характеристики на мнозинството от тях, не бива да забравяме, че тук те влизат и живеят в качеството си на **чужда диаспора**, влизат и се наместват в жизнената тъкан на обществото и държавата ни като още една чужда диаспора. А това, знаем, е граждански инструмент за чужда намеса във вътрешните работи и решения на държавата ни, за натиск върху политиците и управляващите партии. Всичко това сме го живели през последните 34 години, а преди това още поне 20 години.⁵ Всичко това го виждаме как се разиграва в Русия и Украйна, в Турция и Израел, в

⁴ По тази проблематика активно работя и пиша над 20 години. Можете да видите [5: Четвърти раздел, 407 – 505]. Става дума не само за разслояване и различни форми и степени на сегрегиране, но и за проблеми на съвместяването между национално мнозинство и някои малцинства, особено с гетоизанските общности, както и с ислямско вероизповедание и преживяване на чужда диаспора тук в България. Става дума за историческа дилема, пред която изправят България, пред която се изправя българската нация. Тази деликатна проблематика е конкретизирана в студията [7: 97 – 128].

⁵ По това вижте още една важна книга, която е под натиск да бъде премълчана именно защото повдига булото на пропагандата от последните 34 години и разказва за исторически истини с факти и ключови документи [10]. Първото издание е от 1992 г. Книгата дава информация за умовете, търсещи **истината за преименуванятия от 1984 – 1985 г.**, за подобни неща преди това, както и за преселвания на български турци и мюсюлмани към Турция, за турското малцинство у нас след Освобождението – все неща, върху чието изкривяване бе **изграден етнорелигиозният малцинствен проблем** у нас след ноември 1989 г. Точно върху него сега надграждат риска от нови внасяни арабско-ислямски малцинства у нас.

Сирия и Ирак. И в това измерение не е разрешено да проявяваме наивност – нито човешка и гражданска, нито политическа и властова.

Влошаване на социалния профил на населението в България. Критична социална поляризираност – другите стават чужди, а различните стават алтернативни

Тук следва отново ясно да се акцентира на драматичните граждански разделителни линии, предизвикани от съвкупност от изключително стари и нови, но все мощни фактори и процеси:

(1) Рое на обръквачо **множество религии** от религиозни секти и учения наред със свръхтолерантност, и дори привилегироване на исляма и юдаизма в България. Това става през последните поне 20 години според натрапваната ни логика на **мултикултурализъм** и съответно българско **денационализиране**.

Това основно действаше и действа като натиск срещу православната традиционна идентичност, срещу авторитета на Българската православна църква, срещу историческата ни културна и ритуална традиция, основаваща се на православнието.

Огромни по мощ, мобилизираност и ресурси са силите, които правят **социално инженерство** в България в две основни посоки. *Едната* е за укрепване на исляма, и преди всичко за неговото радикализиране, наред с турцизиране въз основа на изповядвана ислямска религия (помаци, гагаузи, цигани и др.). В немалко селища и общини религиозното обучение на децата и младите измества светското им образование – както като редовни и мотивирани занимания, така и като придавана ценност и смислова значимост за младите и бъдещия им живот. При такова алтернативно религиозно обучение немалка част от младите биват тласкани към по-радикални верски форми, а на тази основа и към самосегрегиране. *Другата* посока е обезсилване на ясната християнска идентичност у младите и народа, както и ерозиране на нашата православна църква и придърпването ѝ към икуменизъм и папски католицизъм. Оттам следващият хоризонт е единната световна религия като една от същностните цели на глобалния глобалистки проект.

Новите ислямски имигранти и натрупващото се ново такова малцинство са силна гражданска сила и по двете линии – както по линия на радикализиране на туркашните умерени и с толерантна традиция мюсюлмани, така и към обезсилване на нашето православие, ерозиране на авторитета на православната ни църква.

(2) Стимулиране на т.нар. „*национални малцинства*“, **фактическото им привилегироване** спрямо ядрото на българската нация и народностното мнозинство.

Това се прави вече четвърто десетилетие по много линии – **чрез етнически партии** (основно чрез ДПС след 1990, но и чрез непрекъснати опити за нови и нови не само турски, но и помашки, и македонски етносегрегиращи партии); чрез политическа формула етнонародности малцинства да имат **държавен статут на „национални малцинства“** със съответни допълнителни колективни права (граждански и политически); чрез специални финансови, инфраструктурни, професионални и кариерни **програми, откровено насочени** към ползи за такива привилегировани малцинства; както и чрез съответна **пропагандна обработка** на общественото мнение, че това е нещо нормално или че най-малкото е неизбежно и би следвало да се примиряваме.

Чрез това ветрило от идеологеми, политики и обективни реалности се правеше и се прави **фактическо дискриминиране на ядрото на българската нация** и историческата ни народност като културен фундамент на българската държавност. По това

подробно съм писал като социолог и политолог през 2009 г. в книгата си за цивилизационната съвместимост и поляризирането на гражданската структура на населението в България [5: 451 – 470].

(3) Възникване на серия **нови привилегирани професии** заедно с **шоково западане на традиционни и нужни** за здравето общество професии заедно и наред с освобождаване на огромно количество примитивно и стандартно работещи като „*излишна работна сила*“.

„*Излишната работна сила*“ е феномен на съвременната **технологична революция**, на роботизацията и автоматизацията в производството, в офисите и услугите, в транспорта и комуникациите, в държавната и общинската администрация. Той масово започва да поразява тукашното работещо и можещо да работи население (по това специално писах през 2009 г., а в статии – и преди, и след това [5: 293 – 315; 45 – 64; 375 – 403]).

Идващите бедни и необразовани нови имигранти заварват тази драматична ситуация в нашето пространство – просто такова е технологичното и икономическото време. Така те в огромното си мнозинство по дефиниция остават неработещи – дори много от тях няма да имат шанс да придобият статут на безработни. Така общият **процес на интегриране бива блокиран**. Извън трудовата сфера културната интеграция става не само демотивирана, но и почти невъзможна. С тази реалност вече се опариха западните богати държави и наивни общества. Десетина години по-късно там започват да признават реалностите, техните пари за издръжка свършват, а вече започват да вят и интеграцията на бежанците като **политическа и хуманистична химера**. Можем да намерим всякакви примери в Англия и Франция, в Германия и Дания, в Швеция и Холандия, в САЩ и Канада, в Брюксел и Швейцария.

В случая важното е, че новото арабско-ислямско малцинство идва тук в огромното си мнозинство не със съвременно светско и делово образование и култура, не с професионализъм за бъдещи професии и производителен труд, а и без желание за напредното и надграждано обучение и професионално сертифициране за такива професии. А това означава, особено при условие, че не се учи и не се усвоява тукашният български език, **самоотделяне в „сиви зони“ на население, което не произвежда обществени блага** – с доходи не от труд, а от помощи, благотворителност и издръжка от чужбина, с паразитираща гражданска нагласа, с идеологическа фиксация върху права на гости, които сякаш са по-важни от домакинните. Това е ново население, което е извън баланс и без съответствие с лични и общностни граждански отговорности, както и без респект към закона и институциите на приемащата държава.

(4) Разбъркване и объркване на **семеино-брачните, партньорско-родителските и сексуално-интимните модели**, които са традиционни в европейското и християнското обществено пространство от поне едно хилядолетие, които са и фундамент на обществения организъм – законово са регламентирани, въткани са в гражданските културни кодове, имат ясно разграничени мъжки и женски, майчински и бащински профили, доминирани са от идеите на женската еманципираност и детските граждански права.

Това разбъркване и объркване, ерозиране и педофилиране се правят всячески вече поне две десетилетия. Прави се в лоното на екстремен западен либерализъм и налагана от там „*джендър революция*“ – това е едно от ядрата на американската глобализация. Резултатите са емпирично ясно видими и измерими като социален ефект и поразяване. Всичко това буквално **срива традиционния цивилизован обществен морал като цяло**, лишава го от базова ценностна и морална, смислова и поведенческа

структура. Тук няма подробно да се спираме на т.нар. „Истанбулска конвенция“ (приета през 2007, започнала да действа през 2014, налагана за всички през 2023 г.) като законов и институционален инструмент.⁶

По всичко това Стара Европа сама си създаде рискови проблеми и не може да се справи с тях. И точно в такова време и в това раздирано от дилеми пространство нахлуват милионите ислямски имигранти и „бежанци“, които **идват от радикално различни цивилизационни зони** – все още със силен, често до жестокост патриархат, с полово и семейно зависими момичета и жени, с детски бракове и тежък труд, със забулена и прикривана от външни погледи жена, със затворена жена в дома с майчинската ѝ и обслужваща функция, както и с високи нива на мъжки гняв спрямо разголената и с демонстрирана сексуалност еманципирана европейка, гняв спрямо наказуемата от тях наша „развратност“.

Именно по тази линия **сексуалната агресивност** на публични места, множеството изнасилвания не само не са изненада, но и трябва да видим в тях техния **символен характер** – става дума за израз на **сблъсък между цивилизационни модели**. Споменаваната вече Швеция като драматичен пример ни дава изобилна статистика за такива посегателства върху личността като проява на културен шок сред арабско-ислямските имигранти и „бежанци“, повечето от които са около 20-годишни, т.е. в най-необузданата си полово възраст. Тук ние вече говорим не просто за повишен криминогенен риск, а за ситуация на самосъхраняване на европейските народи, на културната традиция и цивилизацията им.

Друго фундаментално разминаване е **многоженството като традиционна норма** на имигрантите, което тук заварва традиционна норма и държавно законодателство в **модела на моногамия** – а те идват с модела на многоженство, на купуване на жената съпруга, на детски бракове, на жестоки физически наказания за женска изневяра и др.под. В това поле вече има не просто цивилизационно разминаване, а **принципна несъвместимост**, която е измерима с поне едно хилядолетие история.

Идващите идват със своите обещани права тук, както и с претенция да бъде уважавана спецификата на културата им, още и с политическата претенция за **съединяване на семействата** на имигрантите (напр. един мъж да си доведе и четирите жени с децата им). Количествено става дума за **експоненциална крива на набъбване** на този нов демографски сегмент сред европейското население, който монолитно застава срещу силата или слабостта на държавата да регламентира и се справи с рисковете.

Освен това при такова драстично противопоставяне между двете културни норми за семейство и съпружество новото малцинство няма как да не се **обособява в свои етнически и родови гета**, които са религиозно сплотени и следователно живеят като **самосегрегирани етнорелигиозни анклав** в своите екстратериториални „*зони на здрача*“. При това положение как да става дума за пълноценно интегриране? На практика става точно обратното – **процес на обособяване, с културна алтернативност и психична дистанция**, а на тази основа покълват и **импулси на враждебност**. Това са факти от практиката, които вече са признати и се признават в държави, като Франция и Италия, Германия и Швейцария, от отличници в либерализма, като Швеция и Белгия.

---

⁶ От началото на 2018 г. у нас по същество се води епична политическа и гражданска война „срещу“ или „за“ т.нар. „Истанбулска конвенция“. Това всъщност е борба за съхраняване на нормалното родителство в семейството, за нормална полово идентичност на децата, за предотвратяване на джандър революцията, както и за отхвърляне на съответното НПО нахлуване на територията на училището от най-ранна възраст. Отделни държави вече започнаха да забраняват и криминализират ЛГБТИ рекламирането в училищата. Назрява съпротива срещу малолетното опериране за смяна на пола и предварителното хормонално третиране, както и срещу политическото отхвърляне на субстанциалните думи и обръщения „майко, мамо“ и „баща, тате“.

(5) Европа е авангардно пространство в процеса на изпълнение на глобалистка **стратегия за всеобщо дигитализиране**, с масово изместване на хората от компютрите, както и за подмяне на човешкото творчество от суперсилния изкуствен интелект (то започна ударно през 2023 г. с ChatGPT-4).

Първо живяхме близо три десетилетия в процес на постепенно **цифровизиране и digitization** (частично и помощно дигитализиране). *Сега* сме в десетилетието (2020 – 2030 г.) на **всеобща дигитализация и digitalization** (дигитализиране на всичко и навсякъде, ускорено и самоцелно, безалтернативно и тоталитарно). Във висшето образование това го правим в изпълнение на Стратегията на МОН от 2020 г.⁷ *Предстои* подготвяне на хората и обществата за **следващата digital transformation** (системна трансформация на света и хората, на дейностите и човешкото, на мисленето и генното редактиране).⁸

Този процес е част от **четирите паралелни и синхронни индустриални революции** (нановеществена, плюс биогенна, плюс дигитално-информационна, плюс когнитивно-мисловна). Това ясно и декретивно е описано в **книгата на Клаус Шваб** от 2016 г. *„Четвъртата индустриална революция“*. Това е книга манифест за глобалната системна обществена, както и за същностната човешка трансформация, промяна, дизайнерство, инженерство. Направихме доста подробен съдържателен анализ на тази книга манифест заедно с предхождащата я книга манифест на Збигнев Бжежински *„Технотронната ера“* от далечната 1970 г. [12: Четвърта глава, Постановка-въведение, Заключение].

Едно от социалните и гражданските измерения на всичко това е, че през следващото десетилетие ще се **генерира огромна маса „излишно трудово население“**, а на тази база и излишно население по принцип. По-горе за това вече говорихме. Новото арабско-ислямско малцинство от „бежанци“ във високотехнологична Европа застава **откъм границата на маргиналност и оцеляване**.

От друга страна тяхното масово културно и образователно изоставане няма как да не поразии перспективата им за добро бъдеще. Когато те **заварват тук дигитална среда и съответна мисловност и норми за работа и общуване**, те няма как да не преживяват и преживеят удвоен и утроен **културен шок** от новата си жизнена среда. Лесно ли им е да се интегрират към и във нея? Очевидно, би било шоково трудно дори ако го искат, дори ако субективно съзнателно и мотивирано се стремят, дори ако лично се възползват от предоставените им възможности за обучение и приобщаване.

Става дума за **обективен процес на фундаментално разминаване**: в своето мнозинство новото малцинство обективно застава откъм страната на жертваните в общия процес на технически и технологични революции. А това е обстоятелство, което

⁷ През юли 2020 г. бе проведено обществено обсъждане, в което колеги ясно възразиха срещу някои крайности и необосновани неща в **проекта на „Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 г.“**, предложена от МОН. Основната обсъждана дилема бе **„дистанцирано дигитализиране“** срещу **„съхраняване на човешкия контакт“** в образователния процес и академично общуване. Въпреки аргументирания скептицизъм *Стратегията* бе приета без същностни корекции, курсът към всеобщо дигитализиране в университетите бе утвърден и вече 4 години (2020 – 2023) виждаме на практика натиск за практическото му реализиране – засега все още в частични и хибридни форми, но предстои радикалното му практическо налагане.

⁸ По това вижте съвместната **монография с Катя Михайлова** от 2023 г. Тя е написана в изпълнение на изследователски проект по НИД към УНСС, 2020 – 2023 г. [12] (монографията е предадена за печат в печатницата на 22.11.2023г.). Проучването и анализът са въз основа не само на наши **емпирични изследвания** за онлайн-обучението през 2020 – 2021 г. и реакциите на студентите и преподавателите, но и въз основа на **съдържателен анализ на програмни документи, на книги – манифести** на сегашния глобален глобалистки проект, на концептуален анализ за спецификата на сегашното **„дигитално поколение“**, както и на обсъждане на **глобалния контекст на всяко нещо**, което става в частните сфери на живота, в отделните сфери на реалното общество днес, в частност на образованието.

отчуждава, което поражда гняв, което натрупва враждебност – все субективни и емоционални състояния, въз основа на които се развиват агресивни стратегии и рисково поведение към хората наоколо, към приемащото общество и културна среда, към институциите и държавата като цяло.

В това поле **дигитализация и гражданска агресивност** някак вървят ръка за ръка, дигитализираност и нежелание да се учи език и да се усвояват местните културни норми вървят ръка за ръка, дигитална трансформация и самозатваряне в етно-културни гета и етнорелигиозни анклавни някак вървят ръка за ръка. Това са реалности, за които би следвало да се говори открито, и повишената конфликтност да не се свежда само до битови неща. Тук наистина са ни нужни повече просветлен разум и активен песимизъм, за да сме адекватни на ситуацията – и като народ, и като държава.

Всички горни неща така или иначе **разцепват обществената тъкан, генерират гражданска конфликтност и враждебност, поставят съвременната държава в неударима ситуация**. И това е фундаментална характеристика на днешното време и в тукашното пространство, в което масово навлизат новите малцинства – в България и на Балканите, в Европа като цяло. В тази ситуация идващите нови арабско-ислямски малцинства само **катализират процеса на крещящи неравенства**, допълнително драматизират обстановката, увеличават броя на нерешимите социални и интеграционни проблеми.

Като практически резултат става допълнително рязко **усложняване и влошаване на социалните неравенства и критично гражданско поляризиране**. Вече болезнено се раздалечават върхът и средата от дъното и слоевете под дъното на гражданската пирамида. Дъното на пирамидата допълнително набъбва с бедно и маргинално население, гето зоните се увеличават и разрастват с цялата им присъща девиянтност и генериране на криминалност, с присъщо асоциално възпитаване на децата, с примитивни форми на зависимост на момичетата и жените, с цялата палитра на насилие в дома и семейството, в кварталите и сред общността.

Особено важно е, че **под дъното на нормалната** за Европа социална пирамида се натрупва значителна човешка маса в екстремна бедност. И тази бедност и житейска нищета не са само **материална** и парична нищета, те са и по линия на липсваща грамотност, **образованост** и ниска културност, още по линия на недостиг на **здраве** и критично висока инвалидност, както и по линия на **социална изключеност** и гражданска изолираност при масова липса на минимални форми на обществена интегрираност.⁹

Най-отдолу в стратификационната пирамида са **аутсайдерски общности** – в риск от или в реална **социална изключеност**. Те са позиционирани под интегрираната ниска работническа класа, под т.нар. „*работещи бедни – прекариати*“. Те са позиционирани още надолу като набъбващо **социално и екстремно дъно** – и като рисково нарастващ брой, и като все по-трудно контролируем процент от населението. Проблемът там е не просто комплексната бедност и многостранната нищета, не помалко е субективният отказ да се социализират според нормите на обществото, съпротивата им срещу опити да бъдат езиково и трудово интегрирани, културно и законово интегрирани.

⁹ Тук методологически използвам **четворния** комплексен социологически модел за **богатство или бедност на Световната банка**. Той е прилаган като индекс в ежегодна международна съоставка на нивата на бедност и благоденствие в отделните държави по света до 2010 г. Емпирично се изчислява по този четворен **Индекс за бедност**, проследява се динамиката за всяка нация и държава, прави се световен рейтинг между държавите. По това синтезирано вж. [6: 559 – 561]. Вижте и моя концептуален **9-мерен модел на структура на човешкия капитал**, за да може да се успява в живота [6: 568 – 595]. Идващите нови малцинства би следвало да характеризираме именно чрез този 9-мерен модел, за да можем адекватно да оценим **нивото им на способност да се интегрират** сред нашата културна и гражданска среда, при нашите законови цивилизационни норми.

В това аутсайдерско социално дъно се концентрират различни етнически и религиозни, провинциални и битово примитивни групи и общности. Масата им – в обществото като цяло, в огромни зони от провинцията и гето квартали в големите градове, на малцинствата и религиозните анклави – рязко набъбна през последните 34 години. Тези общности развиха своята мрежа от „сиви зони“ – недостъпни за обществен контрол и държавна санкция „екстратериториални зони на здрача“.¹⁰

Проблемите с интегрирането на такива общности и зони вече са труднорешими – както при функционирането на основни публични системи като тези на образованието и здравеопазването, така и на социалните служби и механизмите за подпомагане и благотворителност. Тези аутсайдерски общности започнаха да задръстват началното училище, социалните институции, болниците и медицинските заведения. Те със своята човешка маса и поради засилваща се агресивност практически са в състояние да завладяват цели селища и общини в страната, да блокират охранителната сила на полицията и съда, чрез тях демократичните избори са превръщани от някои партии в динична търговия и квартално насилие. Всичко това е валидно за досегашните ни гето малцинства и аутсайдерски общности.

Идващото ново малцинство влиза в същото това пространство, като удвоява и утроява проблемите. Ето защо честното и адекватно обсъждане на тези неща са въпрос на инстинкт за самосъхранение. Нещо, което бе заглушено и заглушавано в Европа през последните три десетилетия, особено от 2014 г. насам. Сега е време на освобождаване на екстремния либерален мейнстрийм и отново да се върнем към здравословен реализъм – като предпоставка за полезни политически решения и държавнически действия.

Динамика на стратификационната пирамида в България. Етнона-родностни профили на екстремното социално поляризиране от 1986 до 2019 г.

Основният граждански ефект/резултат от процеса на глобализация в България е **упадък на социалната структура** от 80-те години – стигна се до екстремно социално разслояване и поляризиране. И всичко това, както казахме по-горе, бе усилено като ефект поради **етнизирането на социалните проблеми**. Това ясно се вижда, ако сравним стратификационните профили на основните етнона-родностни общности в България, тяхната динамика от 1986 до 2019 г.

Важен политически фактор бе т.нар. „*български етнически модел*“ [7: 206 – 240; 9: 97 – 128] и съответната дейност на няколко етнически партии в България, както и на привилегироващата ги държавна власт. Но общо и обективно упадъкът на социалната структура е резултат от **трансформиране на обществото от егалитарно и социалистическо към общество на алчния частен интерес и неолибералния олигархичен обществен модел**.

Тук представям стратификационните профили на българите християни, българските турци и циганите/ромите и тяхната динамика и промяна. През 2011 г. в на-

¹⁰ Отново напомням за по-горе посочената диагностична и прогностична книга на Ален Менк от 1993. Той ясно описва и предупреждава за **икономическата джунгла поради корупцията**, както и за **трите равнища на мафиотизиране** в съвременните уж развити и демократични западни общества. Точен е при описването на **триумфа на „зоните на здрача“** и за изключените хора и общности в тях. С основание алармира за разрастване на **новия лумпенпролетариат**. Разбира се, сериозен автор като Менк е и оптимист. Той търси „**грацията**“ в **едни разумни политически решения** и държавнически практики, които да предотвратяват заплахата вместо към висока цивилизация ние точно в това време да бъдем обърнати към обществен примитивизъм и хаос в обществата и държавите ни.

ционално представително изследване трите общности **оцениха своето** социално позициониране по 10-етажна обществена пирамида (по аналогия с методиката на Джини коефициент). Направиха и **ретроспективна самооценка** с хоризонт 10 години назад – 2001 (това е след края на първия преход (1989 – 1999) и навлизането на България в активна фаза на подготовка и присъединяване към ЕС), и още веднъж ретроспективно с хоризонт 25 години назад – 1986 (средата на 80-те години, времето на „развития социализъм“). Данните от това наше изследване са съпоставими с данни на колеги, проведени през същия период [14: 137 – 139]. Емпиричните данни за позициониране в пирамидата също са въз основа на самооценка на респондентите – от 2003 и ретроспективно за 1989 [2: 58 – 65].

След 2011, през 2014 и 2019 г., са проведени наши съпоставими емпирични изследвания със същия индикатор за самооценка на позиционирането в 10-етажна пирамида. Въз основа на всички тези изследвания са направени съответни профили на гражданските пирамиди и те се съпоставят както през годините, така и между националното мнозинство и големите малцинства в страната.

Емпиричните ни изследвания са **представителни за наличното население в цялата страна** на възраст 18 – 70 години. Надеждността на първичната информация е висока и отговаря на професионални стандарти. Валидността е за съответните години, както и за мнозинството и основните малцинства.

Профилът на **НАРОДНОСТНИТЕ БЪЛГАРИ** (граждани, които субективно са с българска идентичност, с майчин език български, християни, православни, в българска родова и историческа традиция) е най-близък до **усреднения общ профил в страната** – това е естествено, при условие че те са около 80% от цялото население. Вижда се, че общо те са с малко по-свити низини и с по-разширена средна класа и заможни високи прослойки, с по-малко дълбока бедност, както и само с индивидуални изключения на хора под дъното на цивилизованата гражданска пирамида (става дума за един подпрагов допълнителен слой отдолу под нормалната пирамида).

В разглежданата перспектива от 35 години мнозинството в България очевидно е с **упадък на своя стратификационен профил**, но като цяло все още се удържа над критичните зони на абсолютната бедност и мизерията. Все пак, вижда се, натам са пропаднали около 30% (били са само 6%), плюс още около 20% (били са 8%), които са близо до границата на дълбоката и безутешна бедност. Последното е плашеща перспектива, особено в условия на всеобща дигитализация и напредваща автоматизация на производството през това десетилетие. Общо около 34% сега са в зоната на работещите бедни (working precariat) – били са 11 – 12%. Те са и пред заплахата не просто на безработност, а на личностно деградиране поради клопка на дългосрочна безработица (long-term unemployment).

В по-общия контекст тази част от хората в голяма степен вече изпадат в роля на излишни за икономиката, а поради това са в перспектива да се усещат и като граждански излишни в сегашния тип общество и държава. Откъм ниските и екстремно ниските етажи в гражданската пирамида става дума за огромна част от националното мнозинство – а това е гражданското ядро на националната държава България.

Вижда се, че процесът на упадък ускорява своя обхват от 2001 до 2011 г., въпреки че това бе десетилетие на оптимизъм, съживяване на предприемчивостта, нарастване на немалка част от доходите.

Обяснението за **сриването на социалната пирамида** към 2011 г. е: *първо*, очевидно, действа натрупваща се инерция от 90-те години, част от която се проявява с пълна сила едва през следващото десетилетие; и *второ*, световната криза, която застисна и България през 2009 – 2011 г. на практика прекъсна процеса на съживяване и

Накрая нека обърнем внимание **съвкупно на 5-те горни слоя** в гражданската пирамида при народностните българи (елитни прослойки и групи, слоеве на средната класа, високия слой на работническата класа). Това е интелектуалният, творчески и делови предприемачески потенциал на нацията, най-производителната част от работещите, образованата и социализираната част от населението. Това са прослойките, които правят модернизация в икономиката, демократизация в политиката, които дават човешки ресурс и капацитет за стабилност и развитие на държавата като цяло.

През 1986 г. там при самооценката си се позиционират 72% от народностните българи. Като цяло профилът съответства на теоретичния модел за „*общество на средната класа*“, например според моделите на социолог, като Джонатан Кели, възприет от колегата Николай Тилкиджиев в България [6: 502; Тип Д – 505, 509, 512]. След първия преход през 2001 г. се свиват до 48%, след втория преход през 2011 г. вече драстично се смаляват до 23% – това е 2 пъти спрямо 2001 г. и 3 пъти по-малко спрямо 1986 г. През 2019 г. тази част от населението леко се възстановява до 36%, вероятно този дял е същият и през настоящата 2023 г.

Тук нека акцентираме по същество, че цялото това пропадане и свиване в разглежданските пет горни слоя на социалната пирамида обективно са **болезнено масово обедняване, пропадане и масово декласиране**, а емоционално и ценностно те са път към клопката на социално депресиране. То е мощен деградиращ процес на **изваждане на огромен предишен трудов ресурс** от икономиката и извън работещите институции на държавата. Това е снижаване на **кадровия капацитет** на обществото и държавата, в някаква степен то е **смачкване на човешкия капитал** за икономиката и държавата ни, на нацията и обществото ни. Освен другото, това е и обедняла и декласирана гражданска маса, която вече **губи не само идеята си**, но и решимостта и **силата си да поддържа** демокрацията в политиката и публичните отношения. И отказвайки се от демокрацията (в сегашните ѝ западни форми и практически очертания), това е набъбваща гражданска маса, която отново търси „*силна ръка*“ в политиката, очаква „*спасител*“ на народа и държавата, мотивирано поддържа авторитарни хора, и дори диктатори, ако те са успели да омагьосат фантазията им за измъкване от социално обедняване и декласиране, от безпътица и гражданска безпомощност.

При българските ТУРЦИ МЮСЮЛМАНИ изходният стратификационен профил от 1986 г. е подобен на този сред народностните българи. Силата и натрупването е в средните слоеве, плюс интегрираните слоеве на ниската класа – работническа, земеделска, провинциална, планинско крайгранична. Няма масирана дълбока бедност, самооценката за мизерстваща бедност е едва около 2%, плюс още само 6% в дълбока бедност. Това е почти колкото при българите християни.

В турския стратификационен профил има нещо **неочаквано и извънредно любопитно**. Вижте колко е голямо струпването на проценти в най-горните три слоя, особено в първия – на „елита“. Това е видимо повече в сравнение с българите християни. Такъв елитен статут за 13+12% от турското малцинство обективно не е нещо вярно – хората от турската етностна общност, които са били включени в тогавашни елитарни прослойки, са били от порядъка на не повече от 2 – 3% от общността на турците.

Тази **свръхсамоценка** е абсолютно неочаквана и в съпоставка с **пропагандния образ**, че през онези години турското малцинство е било дискриминирано – вкл. като труд и доходи, като подчинен социален статут и ошетен имуществен стандарт. Самооценката на българските турци категорично опровергава този пропаганден образ, който бе насаждан от пропагандата след декември 1989 г.

Очевидно, носталгията по социалните реалности от 80-те години при българските турци е много силна. Тогава те са имали работа, високи и много високи работнически и земеделски заплати, социални права и колективно/общностно са преживявали нещо като **еуфория от битовите, културните и образователните придобивки**, които са предоставяни на това малцинство в онези епоха. От сегашна гледна точка онова тогава им се вижда, че е било още по-високо – очевидно, в отговорите при турците действа инерция към **изкуствено завишаване** на самооценката. Тук да не забравим, че самата методика дава възможност за такава реакция – през 2011 г. хората ретроспективно оценяват каква е била йерархичната им позиция през 1986 г. Очевидно, реалностите от 2011 г. действат като мултипликатор при самооценката за побратата отминала 1986 г.

Това ясно се вижда от динамиката в стратификационния профил. През 2001 количеството хора, самоопределящи се в *елита* и *високата средна класа*, рязко се свива, пропада надолу по пирамидата. От около 23% спада до нормалните и правдиви около 3%. Виждаме, че 2001 е вече поле на реалистични граждански самооценки, докато 1986 е поле на социално въображение и горчивина от изгубени възможности.

Заедно с това през 2001 *екстремната бедност* се увеличава – но умерено, от 2 до 6 – 7%. В профилите се откроява и надвиснала опасност от масово поразяване – *дълбока бедност*, притисната към прага на екстремна бедност и мизерия се разширява от 6 до 16%, а по-горният слой на относителна бедност набъбва двойно – от 9 на 18%.

И надвисналата беда за българските турци се случва. Виждаме как профилът през 2011 вече катастрофално се **срива надолу към дъното**.

Дълбоката бедност нараства още от 16 до 20%. Но страшното става в зоната на *екстремната бедност* – според самооценката на турците тук вече пропадат около 50% от тях. Това вече звучи зловещо и **граждански поразяващо**. Това по никакъв начин не може да се съвмести с политическата претенция на турските партии в България, преди всичко на ДПС и Ахмед Доган, че те са добър **представител на специфичните интереси** на турците, че **честно били защитавали** трудовите и гражданските им права, че огромното пренасочване на държавни и европейски средства и фондове към „*турските общини*“ всъщност достига само частично до хората – вместо повсеместно

да им гарантира работа и добро заплащане, вместо видимо на повечето да издига материалния стандарт, вместо да им дава светла жизнена перспектива, а не да ги подгонва към гастарбайтерска емиграция. Отбележете, че тук не говорим за нова турска емиграция към „Родината Майка“ Турция, а също за гастарбайтерска емиграция към Запада, към Швеция и Германия, към Австрия и Франция, към Кипър и Испания.

Нашите изследвания и самооценката на самите турци опровергават политическите претенции на турските политици в България – така социологията посрамва политиките. Гласът на хората от турското малцинство в България ехти срещу политическите претенции на турските партии и политически лидери. Фактите опровергават думите.

И при българските турци през 2019 г. регистрираме **частично възстановяване** на по-балансирана гражданска пирамида. Леко се увеличават заможните слоеве и средната класа. Леко се свиват относителната и дълбоката бедност. Но драстично големият слой на екстремната бедност и мизерия, на маргиналност и безперспективност остава огромен – от стряскащите 50% се свива минимално до 45% от това малцинство.

Тук нека специално отбележим, че както при българското мнозинство, така и при турското малцинство под цивилизационната черта на бедност, под все пак нормалното дъно на пирамидата **няма подпрагов допълнителен слой**, както е при циганското малцинство с част от неговите гета, както се очаква да бъде и с новото арабско-ислямско малцинство с евентуални негови мизерстващи гета и анклави.

Обяснението е, че българските турци са работливи и производителни хора, дори и при крайна парична и трудова бедност успяват да си изкарват поне минимално прехрана и жилищни условия за живот, не се отказват от поне минимално начално и основно образование, спазват закона и държавните данъчни и други основни норми, имат моногамно семейство, с голяма семейна и родителска грижовност за децата. Така че **тяхната дълбока и крайна бедност не ги изважда от зоната на цивилизовано съвременно общество**, не ги изважда в някакъв алтернативен подпрагов допълнителен слой в пирамидата.

Обобщено за профила на българските турци. За две десетилетия до 2011, но вече в драстични размери и форми, **гражданският упадък при тях е впечатляващ**. Остават типично олигархична и всевластна турска олигархична група и мрежа – около 0,5%, плюс още 2 – 3% привилегирована средна класа, плюс още около 10% български турци в средната класа, но притискани от несигурност и под заплаха от социално пропадане, а поради това в **лична „феодална зависимост“** от политически велможи, бизнес олигарси, местни босове.

Под това свито и толкова проблемно поле на благоденствие при българските турци е зоната на работническата класа с устойчив статут – но това са едва около 25%. Под тях са работещите бедни (working precariat) – 20%.

И най-отдолу е зоната на дълбоката и тежка бедност – 45%, 7 пъти разраснала се екстремна бедност – от 2001 до 2019 г. Това е масивният долен полюс, срещу който стои типично олигархичен миниатюрен полюс отгоре в пирамидата.

През настоящата 2023 г. като доминираща фигура и реално управляващ партията ДПС бе **издигнат Делян Пеевски**, който бил „феномен“ на политик с капацитет, който щял бил да разшири социалната база на партията. Но няма ли да стане точно обратното – рязко да се отдели масовата досегашна гражданска, етностнонационална и религиозноценностна база на тази специфична партия?

Проблемът е, че Пеевски е лице на бруталната олигархична каста, особено след 2013 – 2014 г. Досега той зад гърба на авторитета на Ахмед Доган бе поносим, а дали, като излезе отпред, няма да се надигне мощна ръмжаша и разцепваща съпротива?

Нека се върнем и към още една причина за показаните от данните на изследванията ни срив и рязко влошаване на гражданския профил на пирамидата на българските турци. Обективна причина още в самото начало на прехода е масовата **турска емиграция** през 1989 – 1992 – над 350 хил. души. Сред заминалите към Турция преобладаващата част бяха образовани хора, с професия и квалификация, с личен капацитет и възможности за добра светска кариера и по-висок стандарт в Турция. Тогава емигрираха към Турция сравнително по-млади хора, чието съвкупно образователно равнище е било по-високо в сравнение с онова на оставащите турци тук, в България.

Така останалите тук български турци се оказват с **относително влошена образователна, професионална и социална структура**. По тази линия те като общност закономерно са се плъзнали по пътя на **загуба на възможности** и по-слаба конкурентност, към недостиг на култура и мотивация за просперитет чрез образование и знание, чрез модерни професии и кариера, чрез иновативност и гъвкавост. Всичко това е специфично общностно измерение, което не бива да се забравя и пренебрегва в един сериозен и дългосрочен анализ. Още повече че точно върху него умело паразитира политическата конюнктурата през 90-те, управляващата турска партия след 2001, сепаратистките ѝ разклонения през 2012 – 2017, както и целият неофеодален механизъм за закрепостяване и примитивизиране на огромна част от това население.

Друга основна причина е, че в **новата структура на икономиката** в България и при новата структура на частния и общинския бизнес чувствително се **снижи общото равнище** на ниските земеделски и работнически слоеве. Рязко обедня огромна част от провинцията, от планинските погранични райони, онези, в които преобладаващо живееха и работеха български турци. Много от мините и индустриалните сектори, от тютюнопроизводството бяха свити, закрити, прекратиха да дават работа на много семейства и селища и при добри възнаграждения в предишното време.

Дендустриализацията бързо води до стопяване на местната интелигенция, хората с висше образование заминават другаде, заедно с тях и огромна част от хората със средно образование – просто защото за тях вече в тези райони има малко работа или само нископлатена работа, или работа, която не дава простор за развитие и изява. Всичко това е пряка икономическа и културна причина младите в тези селища и общини да се демотивират и да не продължават образованието си след основно, момичетата отново биват изтикващи към малограмотност и връщани в дома. **Макропроцесите в България смачкаха голяма част от турските общности, обърнаха културното им развитие**, вкараха ги от светски отношения в рамките на религиозните ислямски норми, към ислямско „образование“, с повишена податливост към радикализиране на мюсюлманите у нас.

Всичко това от стопанска и културна гледна точка е **цивилизационен регрес** – от втората обратно към първата вълна (по Алвин Тофлър и класическата му книга „Третата вълна“ от 1980 г.), от цивилизацията на XX век обратно към цивилизацията от XIX век вместо граждански преход към информационния и технологичен XXI век. Около 90% от българските турци бяха **спрени и върнати обратно** към религиозна ограниченост и културно капсулиране, към твърд патриархат и подчиненост на жената, към общността самосегрегация, както е било през епохите преди 1923 г. (визирам началото на светската епоха в Турция под лидерството на Кемал Ататюрк).

Такива неща се случиха с българските турци през глобализацията. Обяснения има различни, но съвкупният граждански резултат е очевиден. Гледаме графиките и го виждаме ясно и категорично.

При социализма те в образователен и стопански, в битов и паричен план бяха привилегировано провинциално малцинство, обществото издържаваше нагоре общността, държавата прилагаше комплексна ефективна политика за това поне от 60-те

до края на 80-те години. След това политическата конюнктура и собствената им „*етническа партия*“ ги превърна в една от колективните жертви на прехода и на либералния капитализъм.

Самата им партия, особено като властова, след 2001 г. успя рязко да поляризира етнонаrodnостната им общност. Знаменателни са няколко основни линии на вътрешно поляризиране: *първо*, олигархичен връх срещу масова народна бедност, безпътница и безработица, изтласкване към гастарбайтерска имиграция; *второ*, привилегировани заможни и властово интегрирани слоеве с бизнес позиции от порядъка на 7 – 8% срещу масово обедняване на работническата и земеделската класа от порядъка на поне 50% от общността; *трето*, градска привилегирована част от малцинството срещу примитивизирано селско и крайгранично население; *четвърто*, отделяне и привилегироване на младите под стройна партийна опека и грижа за образоването и реализирането им срещу старото турско поколение, което в огромната си маса бе оставяно на доизживяване, с мизерни пенсии и работа, с невъзможност дори да си мечтае за предишния си житейски просперитет. Става дума все за драстични диспропорции и поляризиране вътре в общността – като социален резултат от новото време на капитализма и пряко поради „*разпределящата порция*“ дейност на ДПС като властова партия.

При българските ЦИГАНИ/РОМИ изходният профил на пирамидата, посоката и темпът на деградираща тенденция са аналогични. Но те винаги са били с **по-изтеглен надолу** профил както в сравнение с българите и мнозинството, така и в сравнение с българските турци. Това е принципно важно и не бива да се забравя в анализа.

Освен това техният граждански профил не е просто и само изтеглен надолу, но има и един ясен видим **допълнителен** най-нисък слой (strata, layer) – той е **под прага на съвременното цивилизовано европейско общество**, под прага е на т.нар. „*абсолютна бедност*“, но все пак с европейски стандарт за дълбока бедност и мизерия. На схемата сме маркирали този подпрагов слой с пунктир – там по същество е свалена значителна част от най-ниския слой, който регистрираме чрез използваната тук емпирична скала за самооценка.

В този допълнителен подпрагов слой се включват хора, родове и общности, които живеят чрез форми, които са под прага на съвременната цивилизованост. Тя се състои от **гетопримитивни цигански родове и общности, с архаична племенна „култура“**. Там индивидът живее в голямо „*родово семейство*“ – останало цивилизационно недоразвито, много преди фазата на нуклеарно съвременно семейство, много преди идеята за брачно партньорство и държавно отговорно родителство, както и много преди идеята за женска еманципираност [5: 84 – 86; 156; 184 – 189; 442 – 450; 462 – 470].

В мнозинството си това са **цигани чергари, живеещи „нормално“ в коптори и по каруци**, без минимални хигиенни навици, разглеждащи момичетата и жената като собственост на родителя и мъжа, експлоатиращи невръстен детски труд, приемащи като нещо нормално робски практики. Езиково и мисловно те са с „култура“ от някаква архаична преддържавна епоха. Имат ценностна бариера пред обществено организирания и производителен труд. Огромна част от тях са пригодни единствено за примитивен ръчен труд. В традиционната им култура няма идея за образование и образованост като ценност.

Казвайки това, следва да уточним, че визираме само една част от това разнообразно малцинство. Циганите/ромите в България през последните 150 години винаги са били **конгломерат** от малки субобщности без обединяваща ги културна и социална спойка, дори без общ език и писменост – над 50 различни субобщности.

Различно е откъм политиката и пропагандата. Там за циганските/ромските субобщности се изгражда един химеричен **пропаганден образ**, сякаш те са обединени и събрани в **една монолитна** малцинствена общност. Но това не е било и сега не е

обективна реалност, а само идеологизирано назоваване и привидност. То е **привидно отвън** – психологически откъм мнозинството, манипулативно откъм политиките и партиите, както и откъм интелегентските обобщавания. Като правило отвън и абстрактно към тях се гледа като на нещо единно. Същото като подход се подкрепя от чуждестранни фондации и правозащитни организации с активна дейност в това гражданско поле – тази видимост за събраност и обединеност сред циганското/ромското малцинство е важна платформа в техния специфичен благотворителен „бизнес“.

При всички случаи липсата на обединеност сред конгломерата от цигански/ромски субобщности е нещо принципно важно и не бива да се игнорира. Включително, доколкото чрез такава привидност се **блокира сериозният диалог** в обществото относно държавен подход, който да е **адекватен и диференциран** спрямо различните субобщности и племенни структури сред българските цигани/роми, спрямо тяхната аристокрация или подплагови гето общности.

Друго принципно важно е, че спрямо циганите/ромите в България сега се натрапва **пропагандна версия, че те уж винаги са били** не просто маргинална общност, но и **масово натиквани в гета на деградираща и асоциална мизерия**, и че това уж било неотменна държавна политика. Такова твърдение и внушение не са верни фактически, това е съмнителна идеологема от времето на първия преход (1989 – 1999) и досега. Тя бива опровергана от самооценката на самите български цигани/роми относно 1986 г.

Убеден съм, че много хора днес ще се изненадат колко български цигани с носталгия се позиционират в *средните слоеве* – през 1986 около 36%, плюс още 32% в *ниската работническа* класа. Това съответства на статистическия факт, че тогава около 64% от тях са имали основно и средно образование, имали са някаква трудова и професионална подготовка, а неграмотните и малограмотните тогава са били само 1/3 от това малцинство. Днес тази пропорция е обръната, за жалост.

Друг факт от онова време е, че циганите/ромите в голямата си част **бяха интегрирани** в индустрията и модерното земеделие, в армията и строителството, в обществено организиран и производителен труд. Голяма част от тях бяха интегрирани в нормални градски квартали – като резултат от специална политика те да не се концентрират в гето общности и така да не се самоизолират от обществото.

Към 1986 субективно в зоните на *елита и високата средна* класа се позиционират 4 – 5%, плюс още около 14% в зоната на добрата статутна и професионална позиция. Това е 1/5 от това население. Виждаме отново изненадваща самооценка, особено неочаквана за онези, които се занимават с насаждане на расово-нихилистичен образ на циганите/ромите по принцип, които отричат успехите в интеграционната политика от 50-те до 80-те години, които и сега са склонни да пренебрегват циганския светски и професионален елит, който е минимален като процент, но е факт, който не бива да бъде подминаван.

Полярно, към 1986 г. в *дълбоката бедност и гето зоната* се позиционират едва около 14% – само 14% – отново изненадващо. Това е точно онази част, която не е могла тогава да бъде интегрирана – повечето от тези 14% са изпълвали тогавашните оградени цигански гета, живеели са в мизерия и нецивилизовано, не са се поддавали на държавните политики и обществените усилия към интегриране. Те сами са се съпротивлявали и отхвърляли възможностите за образование, труд и цивилизоване – в малка степен тяхното тогавашно гето битие е било плод на някаква преднамерена дискриминация от страна на тогавашната държава и общество.

Как се променя гражданският профил към 2001 г.?

Виждаме от данните, че профилът на пирамидата на циганите/ромите в България тогава се смъква надолу. Но нека отбележим, че това **все още не става драстично, профилът е достатъчно балансиран**. Към 2001 г. обществото все още дава шанс на около 44% да не изпаднат към деградираща бедност, да не бъдат отхвърлени към нови цигански/ромски гета, предпазва ги от предцивилизационни форми на чергарство и архаично племенно съществуване. Тогава все още около 28% се удържат в рисковата зона между цивилизованата интегрираност и пропадането към деградираща и изключваща мизерия и примитивност. Според самооценката към 2001 други 28% вече са пропаднали в гето мизерия и общностна примитивност, през 1986 са били 13 – 14%. А това е много по-малък дял от малцинството спрямо преднамерено очернящото очаквано.

На този фон *отгоре в пирамидата* малочислената група на циганските барони, на техните си олигарси, не се лови от такъв тип изследвания. Тук действително не става дума дори за десети от единия процент, а за съвсем минимален брой хора.

В зоната на *средната класа* се позиционират едва 2 – 3% спрямо предишните 17%. Това са останалите малко на брой специалисти с изявена кариера, малко на брой служители и администратори на привилегироваи институционални позиции, това са малък брой търговци и занаятчии.

След 2001 г. негативната тенденция се ускорява и набира мащабност. Към 2011 вече виждаме **катастрофален срив** в стратификационния профил на циганите/ромите в България. Това симптоматично е след влизането на България в ЕС.

Тогава вече около 70% от това население пропада в зоната на дълбоката бедност и на абсолютната бедност и мизерия. И отново става обръщане и връщане към злокобната структура от 65% малограмотни и неграмотни. И родителско-родово обричане на огромна част от ражданите деца на културна и гражданска недоразвитост, а на тази основа и непригодност за интегриране в обществото, в производителна икономика и демократична политика.

Тук нека кажем ясно, че **мизерстващата бедност ражда гражданско лумпенизиране** – на възрастните сега, както и на децата в бъдеще. И това е проблем на хората от това малцинство. Но то е още по-голям проблем за всички хора наоколо. Проблем е на училището и здравните заведения, на полицията и другите правоохранителни органи. Проблем е на психолозите и социалните работници, на учителите и

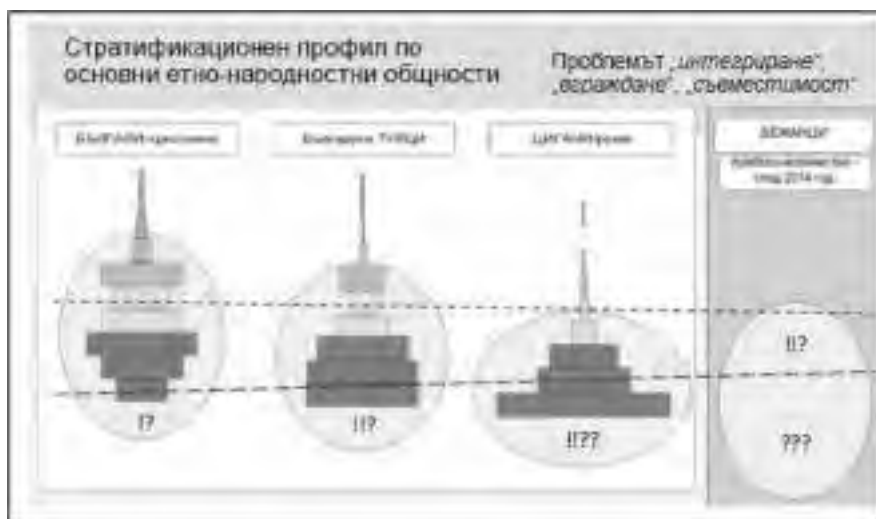
лекарите. Проблем е на пробационните служби и специалните домове за помощ на хора от тези общности, които са станали обект на жестоко насилие и са в краен риск. Проблем е на социалните фондове за подпомагане и интегриране, на Здравната каса и финансите на болниците. Проблем е на политиците, които са в безпомощност как да се справят с цялата тази проблематика, с това масово лумпенизиране и висока криминаленост в общността, с избухванията на агресивност спрямо околните хора, срещу служители и институции.

Към 2019 г. профилът и на тази пирамида малко се подобрява. Преди всичко чрез 7% трудово добре реализирана работническа класа и значително свиване на екстремното дъно от ужасните 47% до все пак даващите някакъв оптимизъм 33%. Вероятно през настоящата 2023 г. делът е същият. Спрямо идващото ново арабско-ислямско малцинство големият проблем е наличието на обособен подпрагов слой при циганите/ромите, който е добра среда за приемане и след това за дублиране от страна на екстремно ниската цивилизационна част от вероятното ново малцинство.

Съпоставка между профилите на мнозинството и двете големи малцинства с вероятния профил на новото малцинство. Размер на архаичната подпрагова прослойка

Следва да разгледаме и вероятния граждански профил на пирамидата на вероятното ново малцинство – внасяно в България ново малцинство от т.нар. „арабско-ислямски „бежанци“. Графиката показва долната рискова част при българското християнско мнозинство и при турското малцинство да пропаднат в подпрагова прослойка.

И при двете общности сега все още няма пропадане на много хора под европейския цивилизационен праг на гражданската пирамида. Но и при двете сега има немалък слой на свръхдълбока бедност и мизерстваща безперспективност, които са в **пряк риск през следващите години да изпаднат и пропаднат** под прага на европейска нормалност.

За българската народност това би било исторически уникално, доколкото ние през последните два-три века **не сме имали такъв тип бедност**, в зоната на гладна смърт. Докато за турското малцинство това би било **исторически регрес** поне с хоризонт 100 години и с визиране на зони в *Анадола*, където е имало подобни зони на физическо оцеляване.

При сегашното **шоково увеличаване на цените** на стоките и услугите от първа необходимост, на цената на образованието и здравните услуги, на цените на транспорта и трудовата мобилност, при всичкото това, което започна от ковидните 2020 и 2021 г. и се разгръща осезаемо през последните 2022 и 2023 г., няма как да не бъдат **допълнително поразени** и тласнати към обедняване всички слоеве от ниската средна класа надолу. Но голямата драма и трагичност на обстановката ще се усетят в най-ниските два-три слоя на относителна бедност, която ще прераства в абсолютна, най-дълбока бедност, която ще прераства в деградираща мизерия, както и на изгласване към свръхбедни и асоциални гета и зони на живееене, които вече ще е трудно да отнасяме дори към минимални стандарти за цивилизован европейски стандарт на живот и поне мъничко нормалност в качеството на живота.

При сегашното шоково оскъпяване на живота има риск няколко процента от българите християни, както и 10-ина и повече процента от българските турци да пропаднат под прага на европейската цивилизована пирамида.

Тази подпрагова прослойка си я има при циганското/ромското малцинство. Показахме по-горе в графиките за тяхната пирамида.

Сега важното е, че при шоковото оскъпяване на живота огромна маса от циганите са застрашени не само да нямат достъп до минимално нормални условия на живот, но и да пропаднат **под прага на европейската цивилизационна норма**. Става дума за риск пред 40 и повече процента от това малцинство. Дори ми е неприятно да го напиша, толкова е страшно за тях и децата им, толкова е рисково за околните хора и общности, толкова е отежняващо за социалните фондове, толкова е драматично за държавните органи за сигурност и защита на гражданите и държавата от девиантност и криминалност. И защото е толкова сериозно и страшно, би следвало да не си затваряме очите и да търсим спешни мерки за себепредпазване като национално общество и като ефективна държава.

Вероятността новото арабско-ислямско малцинство да **дублира рисковата ситуация и перспектива** на циганското малцинство е съвсем реална. Много техни демографски и социални, културни и образователни, битови и традиционни характеристики косвено потвърждават показания тук профил и неговата практическа вероятност – при тях рискът от подпрагов слой вероятно е в порядъка на 60 и повече процента. Поне това е моята експертна визия въз основа на достъпната ми демографска и социална информация.

Затова си позволих да публикувам специална студия в УНСС през 2015 [8], после да говоря и да го показвам графически през 2016 на научна конференция в Пловдивския университет. През 2020 г. написах специална пространна студия на английски. Сега конкретизирам перспективата съобразно натрупваща се информация, анализи на колеги, както и на промени в държавни политики в редица западни държави, за каквито вече стана дума. Моите колегиални поздравления за ВУСИ, че постави тази проблематика на вниманието на своята научна конференция през ноември 2023 г. Колегиалното обсъждане бе извънредно честно и професионално, всеки от нас имаше възможност да провери свои тези, както и да детайлизира неща в анализите си.

В заключение нека добавим още един фундаментален ракурс. Става дума за **катастрофално различни детеродни норми** между българското национално мнозинство (1 дете на една жена) и турското малцинство у нас (2 деца на една жена наред с гето частта на циганското малцинство – над 3 деца на една жена), а сега вече и на вероятното ново арабско-ислямско малцинство със неговите 7 и повече деца на една жена. Последното е било характерно и за селските българи, но преди 80 – 100 години.

Такава прииждаща и усядаща тук свръхраждаемост **не е просто различен културен феномен** – тя в социологията и политиката се нарича „*демографска бомба*“. Известно е, че чрез нея се **атакуват приемащи народи** в Европа – чрез нея само за няколко десетилетия може да се промени етнонародностната структура на завареното население и може да се дестабилизира националната държава домакин. (Тук можем да се вгледаме в една рядка книга на преподавател от Академията на МВР [3].)

Това го видяхме съвсем до нас – в Косово, и събитията през 1999 г. От подобно обръщане и риск се притесняват отдавна в съседна Северна Македония. Срещу такова демографско обръщане и рисково набъбване на малцинствата в съседна Гърция се води доста жестока предпазваща малцинствена политика – и това не е отскоро, а още от началото на 20-те години на предния век.

Подобни казуси са разглеждани и в България още от края на 60-те години, с активни държавни политики през 70-те и 80-те години. И няма значение дали те тогава са били ефективни, или са създали допълнителни проблеми, сега важното е, че тогава държавническият подход е бил честен и смел срещу подобни заплахи за националната сигурност, а преди това е осигурявал достатъчна **народностна кохезия и сплотяваща идентичност** в рамките на народа и населението в държавата като цяло.

Детеродната норма при образованите съсловия – сред българите християни и образованите градски турци, *от една страна, и от друга*, сред масата от малограмотно и примитивно население от българските цигани/роми и идващите „бежанци“, са **полярно различни**. В първия случай имаме цивилизационна норма от края на индустриалния и урбанизиран ХХ и началото на информационния ХХІ век – това е норма от епохата на еманципираната жена. Докато второто е архаична норма от ХІХ век, от прединдустриални и селски общества, дори от преддържавни племенни „об-

щества“ – това е норма от епохата на жената като собственост на мъжа и домакинството, закрепостена за своята майчинска, обслужваща и домакинска функция [5: 65 – 110, 151 – 175].

Нека отново подчертаем, че при такова **полярно различие в детеродните норми** и съответното им демографско възпроизводство в четирите основни етнонационални общности (тук включвам и „бежанците“) само за 2 – 3 десетилетия може да стане **допълнително свиване** на средната класа и интелигенцията, както и обратно – екстремно **разрастване на маргиналните** слоеве на нискообразованите и неграмотните, на дълбоката бедност и мизерията, както и на феодално зависимите в гето общности, в религиозни анклавни, в самосегрегиращи се малцинствени общности.

От 20 години насам има остра гражданска и медийна тревога от т.нар. „циганизиране“¹¹ – в началното училище, в социалните служби за подпомагане, в домовете за изоставени деца, в много от селата, в няколко големи града, като Монтана, в огромни цигански гето квартали в най-големите градове, като София и Пловдив, Стара Загора и Бургас, Сливен и Пазарджик.

Чрез висока и свръхвисока малцинствена раждаемост **бързо се разрастват ма-лограмотни и цивилизационно проблемни общности** в съвременното общество. Чрез такава раждаемост допълнително би се влошил стратификационният профил на обществото като цяло – на производителния трудовия ресурс за икономиката, на мо-

¹¹ Използвам този термин въпреки опасностите по линия на „политическата коректност“ още от 2004 – 2005 г., когато участвах като водещ експерт в дискусии в българския парламент и в консултативен съвет при българския президент.

дерната и цивилизована част от гражданите, които са годни за живот и работа в съвременна високотехнологизирана икономика и при добре организирани обществени институции.¹²

Поляризираността в детеродните норми увеличава и екстремно би увеличила критичната маса население, което не е включено в икономиката, консумира огромни обществени ресурси и внимание, създава нарастващи проблеми за сигурността в държавата.

Горната малцинствена тенденция засега не може да бъде компенсирана от националното мнозинство – на *българите християни*. Тяхната детеродна норма спадна до около **два пъти по-малка от нужното** за просто възпроизводство (поне 1,8‰). Особено сред образованите слоеве и професионалните съсловия. Особено като се вземе предвид и тяхното обезлюдяване тук поради продължаваща масова образователна и трудова емиграция към Запад.

Картината става още по-обезсърчаваща, ако се отчетат „българчетата“, които се раждат в чужбина, но там биват социализирани повече като гърци и австрийци, като германци и французи, като испанци и италианци – като за повечето от тях българското остава културна периферия, при това доста стигматизирана и комплексирана, както и като нещо психологически вторично в идентичността на личността. Това правим с твърде много от децата си в чужбина, не ги учим добре на български език, на българска история, на българска литература – и така те първично се отчуждават от българския си корен и от традиционния си културен код.

Накрая можем да се запитаме: **Сега накъде отива България и българската нация?**

Най-лесно е да изпаднем в отчаяние и примирение. Гледайки горните граждански профили, скоротечното им деградиране, затыването на огромна част от населението в дълбока демотивираща бедност и в изключваща мизерия, примиреното отчаяние изглежда обосновано.

В същото време нека бъдем исторически оптимисти. За последните 140 години (свободна европейска държава) България е катастрофирала няколко пъти. И после се е възстановявала изненадващо бързо, достигайки високи равнища на икономическа сила и културна развитост. Сега сме отново в цикъл на поредна национална и гражданска, икономическа и държавна катастрофа. Нека вярваме, че сега сме и пред поредния цикъл на своето възраждане, уникално бързо наваксване на загубеното и погубеното. Нека бъдем оптимисти, с доверие към изключителната жизненост на българския народ.

В този смисъл горният анализ е начин не да си мачкаме и смачкаме националното самочувствие и достойнство. В него аз влагам идеята, че **кризата може да се използва като възможност**, за да стъпим на по-здрава почва, че кризата е време за **откриване на спящи сили и за намиране на верни пътища** – и после отново да излетим към развитие, което другите не очакват, могат да му завиждат, което други няма да могат да предотвратят.

¹² Има прогноза, че в перспективата на 2024 – 2028 г. в Европа **23% от работните места** щели да бъдат заместени от роботи и изкуствен интелект, а работещите – изхвърлени като безработни и излишни. Виждаме, че конкуренцията на пазара на труда ще се увеличава безжалостно. Това вероятно ще катализира **остри класови конфликти**. Вторично би следвало да се **взривят и етнонационалните отношения**, агресивността у новите малцинства, ксенофобията у приемащите народи. Това е нерадостна перспектива за „бежанците“ с ниска образование, незнаещи местен език, неработещи с компютър, нямащи съответна мисловност и реактивност.

Литература

1. **Градев**, Дончо. Стигма и личностна биография. София: Изток – Запад, 2010.
2. **Димова**, Лилия и кол. Ромите; Другото измерение на промените. София: Фондация „Работилница за граждански инициативи“, 2004.
3. **Йорданова**, Христина. Настъпленето на радикалния ислям. Златната саудитска верига срещу Европа. София: Абагар, 2018.
4. **Менк**, Ален. Новото Средновековие. София: Св. Климент Охридски, 1996. (Издадена на френски език през 1993 г.) (Извадка с коментари във: **Мирчев**, Михаил. Текстове 2. Покана за социология. София: М-8-М, 2011, с. 731 – 733, 736 – 745, 745 – 748, 731 – 753.)
5. **Мирчев**, Михаил. Социална динамика и цивилизационно разслояване. Четвърти раздел. София: М-8-М, 2009.
6. **Мирчев**, Михаил. Текстове 2. Покана за социология. София: М-8-М, 2011.
7. **Мирчев**, Михаил. Български етнически модел. Социален и цивилизационен резултат. София: Фондация „Човешина“, 2011.
8. **Мирчев**, Михаил. Вълната от „бежанци“ през Балканите към центъра на Европа: цивилизационна заплаха и риск за България. Смяна на парадигмите в националната политика и държавното управление. – В: *Политологията* пред националните и глобалните предизвикателства в началото на XXI век. Сборник. София: УНСС, 2015.
9. **Мирчев**, Михаил. Български етнически модел, 1989 – 2017 г. Идеологията и реалност, утопия и антиутопия. – В: *Интердисциплинарни изследвания*. Сборник, посветен на проф. Георги Янков. София: УНСС, 2017, стр. 97 – 128.
10. **Михайлов**, Стоян. Възрожденският процес в България. Второ доп. изд. София: М-8-М, 2016.
11. **Михайлова**, Катя. Интелектуалците в антиинтелектуална ситуация. Пловдив: ВУСИ, 2023.
12. **Михайлова**, Катя, Михаил Мирчев. Онлайн обучение в процеса на всеобща дигитализация на университетското образование. София: УНСС, 2023, 520 с.
13. **Стратегия** за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 г. – *ДВ*, бр. 2 от 8.01.2021 г.
14. **Тилкиджиев**, Николай, Мартин Димов. Статусна основа на демократичната консолидация. София: Изток – Запад, 2003.
15. **Фалачи**, Ориана. Силата на разума. София: МАК, 2008.